# FRANSUZ ADABIYOTIDA AYOLLAR MUSTAQILLIGI: ERKINLIK, SHAXSIY O‘ZLIK VA IJTIMOIY ME’YORLARGA QARSHILIK

**Nargiza Alisher qizi O‘roqova**
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti o‘qituvchisi
Elektron pochta: nargiza.urokova@outlook.com

**Annotatsiya.** Ayollar mustaqilligi fransuz adabiyotida muhim mavzulardan biri bo‘lib, u gender munosabatlari, nikoh, ijtimoiy mavqe va shaxsiy erkinlikka bo‘lgan qarashlarning o‘zgarishini aks ettiradi. Mazkur maqolada Jorj Sand, Gyustav Flober, Prosper Merime va Simon de Bovuar ijodining tanlangan namunalari asosida ayollar avtonomiyasi masalasi tahlil qilinadi. Qiyosiy adabiy tahlil orqali ayol qahramonlarning ijtimoiy kutilmalarga qarshi chiqishi, shaxsiy istaklarini ro‘yobga chiqarishga intilishi hamda patriarxal tuzilmalar bilan munosabati o‘rganiladi. Xususan, Jorj Sandning *Indiana*, Gyustav Floberning *Bovari xonim*, Prosper Merimening *Karmen* asarlari va Simon de Bovuar tomonidan yozilgan Ikkinchi jins falsafiy asariga alohida e’tibor qaratiladi.

**Kalit so‘zlar:** fransuz adabiyoti, ayollar mustaqilligi, ayollar huquqlari, gender identifikatsiyasi, patriarxat, Jorj Sand, Gyustav Flober, Prosper Merime, Simon de Bovuar, feminizm.

**Abstract**. Female independence is one of the significant themes in French literature, reflecting changing attitudes toward gender relations, marriage, social status, and personal freedom. This article examines the issue of female autonomy through selected works by George Sand, Gustave Flaubert, Prosper Mérimée, and Simone de Beauvoir. Through comparative literary analysis, the study explores how female characters challenge social expectations, strive to fulfill their personal desires, and interact with patriarchal structures. Particular attention is paid to George Sand’s Indiana, Gustave Flaubert’s Madame Bovary, Prosper Mérimée’s Carmen, and Simone de Beauvoir’s philosophical work The Second Sex.

**Keywords**: French literature, female independence, women's rights, gender identity, patriarchy, George Sand, Gustave Flaubert, Prosper Mérimée, Simone de Beauvoir, feminism.

**Аннотация**. Независимость женщин является одной из значимых тем французской литературы, отражающей изменение взглядов на гендерные отношения, брак, социальное положение и личную свободу. В данной статье рассматривается проблема женской автономии на материале избранных произведений Жорж Санд, Гюстава Флобера, Проспера Мериме и Симоны де Бовуар. Посредством сравнительного литературного анализа исследуется, как героини литературных произведений противостоят общественным ожиданиям, стремятся реализовать свои личные желания и взаимодействуют с патриархальными структурами. Особое внимание уделяется роману Жорж Санд Индиана, роману Гюстава Флобера Госпожа Бовари, новелле Проспера Мериме Кармен и философскому труду Симоны де Бовуар Второй пол.

**Ключевые слова:** французская литература, независимость женщин, права женщин, гендерная идентичность, патриархат, Жорж Санд, Гюстав Флобер, Проспер Мериме, Симона де Бовуар, феминизм.

Fransuz adabiyoti ayol va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni yoritishda muhim o‘rin tutadi. XIX asr romanlaridan tortib XX asr feministik falsafasigacha bo‘lgan davrda fransuz ijodkorlari ayollarga nikoh, oilaviy majburiyatlar, iqtisodiy qaramlik va qaror topgan axloqiy me’yorlar orqali yuklangan cheklovlarni tadqiq etib kelganlar. Ayol qahramonlar ko‘pincha mualliflar erkinlik, shaxsiy o‘zlik va ijtimoiy tenglik tushunchalarini qayta ko‘rib chiqishlari uchun badiiy vosita vazifasini bajargan. Ayollar mustaqilligining badiiy adabiyotda tasvirlanishi alohida ahamiyatga ega. Chunki tarixan ayollarning ijtimoiy va iqtisodiy imkoniyatlari huquqiy hamda madaniy institutlar tomonidan cheklab kelingan. XIX asrga oid ko‘plab asarlarda nikoh moddiy ta’minot, ijtimoiy mavqe va oila obro‘si bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan. Shu sababli ayolning mustaqillikka intilishi ko‘pincha uning atrofidagi jamiyat tomonidan belgilangan talab va kutishlar bilan ziddiyatga kirishishiga olib kelgan. Fransuz yozuvchilari ushbu ziddiyatni

turlicha talqin qilganlar. Jorj Sand ayollarning zulmkor nikoh munosabatlari va cheklovchi ijtimoiy rollarga qarshi kurashini tasvirlagan. Gyustav Flober romantik orzular bilan provinsial burjua hayotining cheklangan imkoniyatlari o‘rtasidagi qarama-qarshilikni ochib bergan. Prosper Merime esa mustaqil xulq-atvori orqali an’anaviy ayollik me’yorlariga qarshi chiqadigan qahramonlarni yaratgan. XX asrga kelib, Simon de Bovuar ayollarning jamiyatdagi tobe mavqeini saqlab turuvchi ijtimoiy mexanizmlarni falsafiy jihatdan tanqid qilgan.

Mazkur maqolaning maqsadi fransuz adabiyotining tanlangan asarlarida ayollar mustaqilligi qanday ifodalanganini tahlil qilish hamda ayollarning ijtimoiy me’yorlarga qarshiligi qaysi badiiy usullar orqali namoyon bo‘lishini aniqlashdan iborat.

**Prosper Merimening *Karmen* asari: erkinlik va ayolning mustaqil qaror qabul qilish huquqi.**

Prosper Merimening ilk bor 1845-yilda nashr etilgan *Karmen* qissasi XIX asr fransuz adabiyotidagi eng mashhur ayol obrazlaridan birini taqdim etadi. Karmen — o‘z erkinligini romantik munosabatlardagi sherigining talablariga bo‘ysundirishni istamaydigan mustaqil ayol. Uning Don Xose bilan munosabatlari asardagi asosiy ziddiyatni tashkil etadi. Voqealar rivoji davomida Don Xose tobora rashkchi va egalik qilishga moyil shaxsga aylanib, Karmen ustidan nazorat o‘rnatishga urinadi. Biroq Karmen muhabbat boshqa inson oldida bo‘ysunish yoki unga umrbod itoat etishni anglatadi, degan qarashni qabul qilmaydi. Karmenning mustaqilligi, eng avvalo, o‘z qarorlarini o‘zi qabul qilishga qat’iy intilishida namoyon bo‘ladi. U kimni sevishni o‘zi belgilaydi va munosabatlar erkakka uning hayoti ustidan hukmronlik qilish huquqini beradi, degan tushunchani rad etadi. Uning pozitsiyasi ayollardan sadoqatni itoatkorlik va o‘z manfaatlaridan voz kechish orqali namoyon etishni kutadigan an’anaviy gender me’yorlariga qarshi chiqadi. Karmen va Don Xose o‘rtasidagi ziddiyat o‘zaro hurmatga asoslangan muhabbat bilan egalik qilish istagiga asoslangan munosabat o‘rtasidagi farqni ko‘rsatadi. Don Xose o‘zining kuchli hissiy bog‘liqligini Karmenni nazorat qilish uchun asos deb biladi. Karmen esa shaxsiy mustaqilligini saqlab qolishni talab qiladi. Biroq qissa fojiali yakun topadi. Karmenning

erkinligidan voz kechmasligi uni ijtimoiy jihatdan ozod etmaydi, aksincha, uning mustaqilligini tan olishga qodir bo‘lmagan erkak bilan keskin to‘qnashuvga olib keladi.

Asarni tahlil qilishda hikoya qilish nuqtayi nazariga ham e’tibor qaratish zarur. Karmenning hayoti haqidagi voqealarning katta qismi Don Xose hikoyasi orqali bayon etiladi. Bu esa o‘quvchining qahramon haqidagi tasavvuriga ta’sir ko‘rsatadi. Demak, Karmenning mustaqilligi nafaqat uning xatti-harakatlari orqali, balki qisman erkak nigohi bilan shakllangan hikoya doirasida ham tasvirlanadi.

**Simon de Bovuar va *Ikkinchi jins* asari: ayollar mustaqilligining falsafiy asoslari**

XIX asr yozuvchilari ayollar mustaqilligini ko‘pincha badiiy qahramonlar hayoti orqali yoritgan bo‘lsalar, Simon de Bovuar bu masalaga falsafiy va ijtimoiy tahlil asosida yondashgan. Uning 1949-yilda nashr etilgan *Ikkinchi jins* (*Le Deuxième Sexe*) asari zamonaviy feministik tafakkurning asosiy manbalaridan biriga aylandi.

Bovuar o‘z asarida ayollarning erkaklarga nisbatan belgilanishi va ular bilan munosabatlari orqali ta’riflanishiga olib kelgan tarixiy, madaniy hamda ijtimoiy jarayonlarni tahlil qiladi. U an’anaviy gender rollari tabiiy yoki muqarrar hodisa ekanligi haqidagi qarashni rad etadi. Aksincha, ta’lim, ijtimoiy kutilmalar, iqtisodiy munosabatlar va madaniy tasvirlar ayollik tushunchasining shakllanishiga ta’sir ko‘rsatishini asoslaydi. Bovuar ilgari surgan eng muhim g‘oyalardan biri biologik xususiyatlar bilan gender o‘zligining ijtimoiy shakllanishi o‘rtasidagi farq bilan bog‘liq. Uning fikricha, ayollar hayotini ularning imkoniyatlari va kutilmalarini shakllantiradigan ijtimoiy sharoitlarni hisobga olmasdan to‘liq anglab bo‘lmaydi. Bovuar, shuningdek, iqtisodiy mustaqillik va shaxsiy erkinlik o‘rtasidagi munosabatlarga alohida e’tibor qaratadi. Ayolning mazmunli va mustaqil qarorlar qabul qila olishi faqat uning shaxsiy qat’iyatiga emas, balki ta’lim olish, mehnat qilish va jamoat hayotida ishtirok etish imkoniyatlariga ham bog‘liq.

Shu jihatdan, Bovuar yondashuvi avvalgi fransuz yozuvchilari ko‘targan masalalarni yanada kengroq miqyosda talqin qiladi. *Indiana* va *Karmen* asarlarida qahramonlar shaxslararo munosabatlar hamda ijtimoiy nazoratning muayyan shakllariga qarshi

kurashsa, Bovuar ayollarning tobe mavqeini qayta ishlab chiqaradigan keng ko‘lamli ijtimoiy tuzilmalarni tahlil qiladi.

**Ayollar mustaqilligining qiyosiy tahlili**

Tanlangan asarlar janri, yaratilgan tarixiy davri va badiiy maqsadiga ko‘ra bir-biridan farq qilsa-da, ularning barchasida ayollarning shaxsiy istaklari bilan ijtimoiy cheklovlar o‘rtasidagi munosabat muhim o‘rin tutadi.

Gyustav Floberning *Bovari xonim* romanida mustaqillik oilaviy hayotning cheklovlaridan norozilik va muqobil turmush tarzini izlash orqali ifodalanadi. Biroq Emmaning intilishlari romantik xayollar bilan qorishib ketadi va oxir-oqibat halokatli oqibatlarga olib keladi. Bu holat ayollar erkinligiga intilishning murakkabligi hamda shaxsiy istaklar bilan real imkoniyatlar o‘rtasidagi ziddiyatni ko‘rsatadi.

Prosper Merimening *Karmen* qissasida mustaqillik erkakning egalik qilish va nazorat o‘rnatish istagini rad etish orqali namoyon bo‘ladi. Karmen o‘z hayoti va tanlovlari ustidan mustaqil qaror qabul qilish huquqini himoya qiladi. Uning taqdiri esa shaxsiy erkinlikni qabul qila olmaydigan jamiyat va insonlar bilan to‘qnashuvning fojiali oqibatlarini ochib beradi.

Simon de Bovuar *Ikkinchi jins* asarida ayollar mustaqilligini kengroq falsafiy va ijtimoiy nuqtayi nazardan tahlil qiladi. U ayollarning erkinligini cheklaydigan omillarni faqat shaxsiy munosabatlar yoki individual qarorlar bilan izohlamaydi, balki ularni shakllantiruvchi madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy tizimlarni ham tadqiq etadi.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, mazkur asarlarda ayollar mustaqilligi bir necha o‘zaro bog‘liq jihatlarni qamrab oladi. Bular — shaxsiy tanlov erkinligi, hissiy mustaqillik, iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy tenglikdir. Shu bilan birga, har bir asarda ushbu qadriyatlarga erishish imkoniyati qahramon yashayotgan tarixiy va madaniy sharoitlar bilan belgilanadi.

**Xulosa**

Fransuz adabiyotida ayollar mustaqilligining tasvirlanishi shaxsiy erkinlik, gender rollari va ijtimoiy tengsizlik masalalariga bo‘lgan uzoq yillik qiziqishni namoyon etadi.

Jorj Sandning *Indiana* romani nikohning ayol erkinligini cheklovchi jihatlarini tanqid qiladi va ayolning hissiy qadr-qimmatini himoya qilish zarurligini ta’kidlaydi. Gyustav Floberning *Bovari xonim* asari ayollar intilishlari bilan provinsial jamiyat cheklovlari o‘rtasidagi ziddiyatni tasvirlaydi. Prosper Merimening *Karmen* qissasi esa ayolning erkak hukmronligi va egalik qilish istagiga bo‘ysunishni rad etishini dramatik tarzda ifodalaydi. Simon de Bovuar tomonidan yaratilgan *Ikkinchi jins* asari ayollar imkoniyatlarini cheklab kelgan tarixiy va ijtimoiy tuzilmalarning keng qamrovli falsafiy tahlilini taqdim etadi.

Mazkur asarlarning qiyosiy tahlili ayollar mustaqilligi o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lgan bir nechta jihatlarni — shaxsiy tanlov, hissiy avtonomiya, iqtisodiy mustaqillik va ijtimoiy tenglikni qamrab olishini ko‘rsatadi. Shuningdek, individual erkinlikni amalga oshirish imkoniyati ayollar yashayotgan tarixiy sharoitlar bilan uzviy bog‘liqligini ochib beradi.

Tanlangan asarlar ayollar ozodligi masalasiga turlicha yondashgan bo‘lsa-da, ularning barchasi ayollarning intilishlari va hayotini tartibga soluvchi ijtimoiy me’yorlar o‘rtasidagi ziddiyatni yoritadi. Ushbu asarlar shaxsiy qarshilik ko‘rsatish imkoniyatlarini ham, tenglikka erishishni qiyinlashtiradigan tizimli to‘siqlarni ham anglashga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, fransuz adabiyoti ayollar mustaqilligining tarixiy rivojlanishi va badiiy talqinini o‘rganish uchun muhim manba hisoblanadi. Uning badiiy va falsafiy asarlari gender, shaxsiy o‘zlik va erkinlik masalalarini chuqur anglashga xizmat qiladi. Shu bois ushbu asarlarni o‘rganish nafaqat adabiyotshunoslik, balki madaniyat tarixi va gender tadqiqotlari uchun ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Austen, S. (1832). *Indiana*. Paris: H. Dupuy.
2. Beauvoir, S. de. (1949). *Le Deuxième Sexe*. Paris: Gallimard.
3. Flaubert, G. (1857). *Madame Bovary*. Paris: Michel Lévy Frères.
4. Mérimée, P. (1845). *Carmen*. Paris: Revue des Deux Mondes.

5. Sand, G. (1832). *Indiana*. Paris: H. Dupuy.

6. Beauvoir, S. de. (2011). *The Second Sex*. Translated by Constance Borde and Sheila Malovany-Chevallier. New York: Vintage Books.

7. Moi, T. (1985). *Sexual/Textual Politics: Feminist Literary Theory*. London: Methuen.

8. Offen, K. (2000). *European Feminisms, 1700–1950: A Political History*. Stanford: Stanford University Press.